

A terrorizmus bűnözésföldrajzi vonatkozásai Európában, különös tekintettel Franciaországra

The Criminal Geographical Aspects of Terrorism in Europe, With Special Reference to France

VAJDA Endre Edvárd¹

Cél: A tanulmány fő célja, hogy empirikus kutatás keretein belül, Franciaország és az iszlám kapcsolatára fókuszálva áttekintse és ismertesse a muszlim bevándorlás demográfiai következményeit, továbbá a 2014 és 2023 között Európában történt terrortámadások legfontosabb jellemzőit.

Módszertan: A vizsgálat során az adatgyűjtő eljárás és az információk hitelességének az ellenőrzése után a releváns adatokat statisztikai táblázatokba rendezem. Kvantitatív adatelemzés során a gyakorisági eloszlást, szóródást és a korrelációt vizsgálom, majd az arányszámítások és az összehasonlító analízis alapján ismertetem a tanulmány szempontjából legrelevánsabb következtetéseket.

Megállapítások: Az eredmények azt igazolják, hogy az európai muszlim populáció jelentős mértékű növekedésével párhuzamosan megjelent a radikális iszlám mozgalom, amelyben a 2014 és 2015 évi közel-keleti események is komoly szerepet játszottak. A vizsgált időszakban az iszlamista terrorizmus jelentette a legnagyobb fenyegetést Európa számára, a legsúlyosabb terrortámadások Franciaországban következtek be.

Érték: Az eredmények segíthetik az Európában letelepedett muszlim lakosság integrációjával kapcsolatban felmerült vallási és kulturális kérdések megértését, továbbá átfogó képet adnak arról, hogy milyen tényezők nehezíthetik a társadalmi beilleszkedés folyamatait. Az aktuális terrorista trendek azonosítása, az elkövetői körök és módszerek ismerete támogatást jelent a terrorizmus elleni stratégiák összeállítása során, az erőforrások célirányos alkalmazása pedig megeremti a hatékonyabb bűnüldöző tevékenység lehetőségét.

¹ Okleveles kriminalista, e-mail: endre.vajda73@gmail.com

Kulcsszavak: Európa, Franciaország, iszlám, migráció, terrorizmus

Aim: The main objective of the study is to review and describe the demographic consequences of Muslim immigration and the main characteristics of terrorist attacks in Europe between 2014 and 2023, focusing on the relationship between France and Islam, within the framework of empirical research.

Methodology: After checking the data collection procedure and the validity of the information, I will sort the relevant data into statistical tables. Quantitative data analysis will be used to examine frequency distribution, dispersion and correlation, and then I will present the most relevant conclusions for the study based on the ratio calculations and comparative analysis.

Findings: The results show that the significant growth of the Muslim population in Europe has been accompanied by the emergence of a radical Islamic movement, in which events in the Middle East in 2014 and 2015 played a major role. Islamist terrorism was the main threat to Europe during the period under review, with the most serious terrorist attacks occurring in France.

Value: The results can help to understand the religious and cultural issues that have arisen in the integration of Muslim populations settled in Europe and provide a comprehensive picture of the factors that may hamper the process of social integration. Identification of current terrorist trends, knowledge of perpetrators and methods will support the formulation of counter-terrorism strategies, and the targeted use of resources will enable more effective law enforcement.

Keywords: Europe, France, Islam, migration, terrorism

Bevezetés

Az európai demokratikus jogállamok működésének alapvető feltétele a biztonság. Magába foglalja az állam és a társadalom érdekeinek, értékeinek, valamint az ország területének és lakosságának veszélyektől, fenyegetésektől mentes állapotát. Továbbá az adminisztratív védelem követelményeit és protokolljait, a felkészített emberi erőforrás, a védelmi technológiák és eszközök rendelkezésre állását (BODA 2019). Modern, globalizálódott és multikulturális társadalmakkal működő világunkban az egyik legösszetettebb biztonsági kihívás a terrorizmus. Az európai migrációs és menekültügyi válság időszakában a radikális iszlám számos támadást hajtott végre Európában. Az elemzések eredményei a muszlim többségű országokból történő bevándorlás és a vallási indíttatású terrorizmus közötti kapcsolatra utalnak.

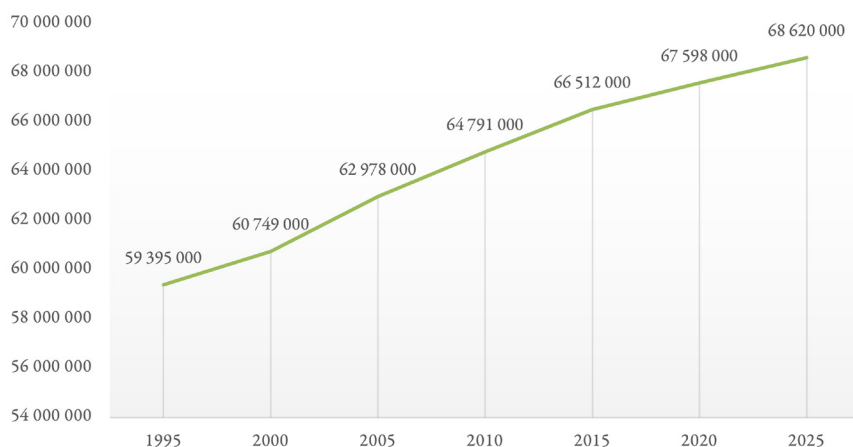
A Francia Nemzeti Statisztikai és Gazdasági Tanulmányok Intézete (Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques, Insee) által közzétett *Vallási sokszínűség Franciaországban* című jelentése a muszlim vallású lakosság arányát 2008 és 2009 között 8%-ra, 2019 és 2020 között pedig 11%-ra becsülte (DROUHOT–SIMON–TIBERI 2023). Jelenlegi létszámuk a becslések alapján meghaladja a 7 milliót, amely az Európai Unió tagállamai tekintetében a legmagasabb szám. Történelme, földrajzi elhelyezkedése és gazdasági

helyzete miatt Franciaország a bevándorlás egyik célországa. Az évtizedek óta zajló migráció következményeként a francia populáció struktúrájában jelentős változások következtek be. A muszlim népesség ugrásszerű növekedésével egyre gyakrabban fordultak elő különböző konfliktusok, amellyel párhuzamosan megjelentek a szélsőséges ideológiát képviselő csoportok, szerveződések.

2015-ben az iszlamista terrorizmus új szintre lépett Európában, Franciaország pedig a merényletek első számú célpontjává vált. A migráció, az iszlám és a terrorizmus nem ismeretlen fogalmak a francia társadalom számára, a sorozatos terrorcselekmények azonban komoly kihívások elé állították az országot. A témakör jelentőségét igazolja, hogy a terrorizmus elleni küzdelem az EU egyik legfontosabb prioritása, valamint központi eleme a hatályos biztonsági és bűnüldözési stratégiáknak.

A franciaországi bevándorlás rövid áttekintése

Franciaország Európa egyik vezető gazdasági és politikai nagyhatalma. Meghatározó tagja az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának, a NATO-nak és a G7-nek, továbbá a G20-nak és az EU-nak. Kontinentális területe 551 500 km², a Földközi-tengertől a La Manche csatornáig és az Északi-tengerig, valamint a Rajnától az Atlanti-óceánig terjed. Határai északkeleten Belgium, Luxemburg és Németország, keleten Svájc, Olaszország és Monaco, délen pedig Andorra és Spanyolország. A populáció az elmúlt 30 évben jelentős változásokon ment keresztül, az ország lakossága 2025. március hónapban 68,6 millió fő volt (Insee [é. n.]). A francia népesség alakulásának tekintetében folyamatosan növekvő tendencia figyelhető meg. A lakosság száma 1995 és 2025 között 5 évenként átlagosan 1,5 millióval nőtt, az említett időszakban pedig több mint 9 millió fővel bővült. Az 1. ábrán látható a francia populáció 5 éves periódusonként megfigyelhető növekedése.

1. ábra: Franciaország népessége 1995–2025
Forrás: Insee [é. n.] alapján a szerző szerkesztése

A változás mértékét a muszlim bevándorlás egyértelműen befolyásolta. Franciaország és az iszlám világ kapcsolata komoly történelmi múltra tekint vissza. Először az Ibériai-félszigeten keresztül érkeztek muszlim közösségek az ország déli területeire a 8. században, majd Napóleon egyiptomi hadjárata (1798), valamint Algéria gyarmatosítása (1830) megteremtette a bevándorlás lehetőségét. A 19. században Franciaország gyarmattartó lett Afrikában és a Közel-Keleten, ami megnyitotta az utat az országba. A legtöbb Észak- és Nyugat-Afrikából érkeztek (Algéria, Marokkó, Tunézia, Szenegál, Mali, Mauritánia), de jelentős számú a török, a pakisztáni és az iráni bevándorló is (SZALONTAI 2015).

Az Insee egy 2024-es tanulmánya szerint 2023-ban 7,3 millió bevándorló élt Franciaországban, ami az összlakosság 10,7%-a volt. Az országban élő bevándorlók 47,7%-a Afrikában, 32,3%-a Európában született, 20%-a pedig Ázsiából, Amerikából és Óceániából származik. A leggyakoribb születési országok: Algéria (12,2%), Marokkó (11,7%), Portugália (7,9%) és Tunézia (4,8%), valamint Olaszország (3,9%), Törökország (3,3%) és Spanyolország (3,2%). Az összes bevándorló közel 50%-a e hét ország valamelyikéből származik (Insee 2024).

Az Európai Unió Tanácsának 2025-ben kiadott migrációs és menekültügyi jelentése szerint az irreguláris bevándorlók éves száma a 2015-ös 1,04 millió főről 2023-ra 0,28 millió főre, azaz 73%-kal csökkent. Az ismert útvonalakon² 2024-ben már Szíriából (10 990 fő), 2025. január hónapban pedig Afganisztánból (2766 fő) és Bangladesből (2584 fő) érkezett a legtöbb bevándorló Európába (Európai Tanács 2025).

A muszlim népesség alakulásával kapcsolatban a bevándorlás európai célországainak tekintetében hasonló tendenciák figyelhetők meg. A legfigyelemreméltóbb változások Franciaországban, Németországban, valamint az Egyesült Királyságban és Olaszországban következtek be. Az 1. táblázat mutatja négy európai ország tekintetében a muszlim népesség változásait kísérő adatokat.

1. táblázat: A muszlim lakosság becsült száma Franciaországban, Németországban, az Egyesült Királyságban és Olaszországban 1950 és 2020 között (1000 fő)

Demográfia	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Franciaország								
Népesség	41 833	45 674	50 771	53 950	56 842	60 707	64 759	67 532
Islám (%)	0,55	2,00	3,90	4,60	7,00	8,00	10,00	10,00
Muszlimok	230	913	1980	2482	3979	4857	6476	6753
Demográfia	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020

² Középső útvonal: Banglades, Szíria, Tunézia, Guinea, Egyiptom; keleti útvonal: Szíria, Afganisztán, Egyiptom, Törökország, Eritrea; nyugati útvonal: Algéria, Marokkó, Mali, Guinea.

Németország								
Népesség	68 376	72 815	78 169	78 289	79 433	82 075	82 057	82 039
Iszlám (%)	0,03	0,03	1,50	2,20	3,10	3,90	5,22	5,22
Muszlimok	21	22	1173	1722	2462	3201	4283	4282
Egyesült Királyság								
Népesség	50 616	52 372	55 663	56 314	57 237	58 907	61 899	65 043
Iszlám (%)	0,20	0,20	1,20	2,20	2,60	2,71	4,00	4,00
Muszlimok	101	105	668	1239	1488	1596	2476	2602
Olaszország								
Népesség	46 367	49 511	53 359	56 307	56 998	57 116	60 098	63 235
Iszlám (%)	0,01	0,09	0,09	0,09	1,70	1,70	2,10	2,10
Muszlimok	5	45	48	51	969	971	1262	1328

Forrás: KETTANI 2010 alapján a szerző szerkesztése

A franciaországi muszlimok száma 1950 és 2020 között 230 ezer főről 6,7 millióra emelkedett. Az iszlám közösségek jellemzően azokban az európai országokban telepedtek le, ahol ezt a politikai, gazdasági és társadalmi környezet lehetővé tette. Az iszlám közösség 80%-a az északi és a keleti országrészben, főként Párizs (35–40%), Marseille (15–20%), Lyon (15%) és Lille (5–10%) külvárosaiban él, de Strasbourgban és Bordeaux-ban is jelentős számban megtalálhatók.

Az iszlámon belül megfigyelhető a modernista és a fundamentalista ideológia is. A modernista felfogás szerint az iszlámot kell megváltoztatni, hogy az megfeleljen a modern kor kritériumainak, a fundamentalista törekvések pedig a világot szeretnék megváltoztatni, hogy az megfeleljen az iszlámnak. A fundamentalista irányzathoz tartoznak az erőszakos módszereket is alkalmazó radikális aktivisták, a törvényi kereteket tiszteletben tartó mérsékelt gondolkodásúak és az iszlám jelenlegi pozíciójának megőrzésére törekedő konzervatívok. Kijelenthető, hogy a franciaországi iszlám közösség legnagyobb részét a mérsékelt nézeteket képviselők alkotják (SZALONTAI 2015).

A muszlim integráció dilemmái

A 20. század második feléig Franciaország hatékonyan kezelte a migrációs és integrációs folyamatokat, de a bevándorlók folyamatos érkezése egyre több társadalmi problémát okozott. A bűnözéstudomány interdiszciplináris megközelítéssel vizsgálja a kriminológia, a kriminalisztika és a földrajztudomány kapcsolatát, a bűnözés térbeli eloszlását (MÁTYÁS 2020). A tudományterület elemzései rámutatnak, hogy a migráció intenzitása befolyásolja egy adott település korstruktúráját. A bevándorlók legnagyobb százalékát a bűnelkövetésre sokkal hajlamosabb fiatalabb korosztályok alkotják, így bizonyos esetekben a népesség növekedésével nő a bűnözés aránya (MÁTYÁS 2024). A legtöbb konfliktus a muszlim fiatalokhoz köthető, akik a külvárosokban saját szubkultúrát hoztak létre, és az iszlám radikálisabb értelmezése felé fordultak. Becsült arányuk az iszlám közösség csupán 0,001%-a, de így is több ezer emberről beszélhetünk. Ezek a rétegek vesznek részt a vagyoni elleni bűncselekményekben, a kábítószer-kereskedelemben és a rendvédelmi erővel való összecsapásokban.

A beilleszkedési nehézségek számos körülményre visszavezethetők. A nyugati világban a muszlim életforma kisebbségi lét, a *Korán* tanításai viszont az iszlám felsőbbrendűségét hangsúlyozzák. Az első generációs muszlim bevándorlók a Maghreb vidékeiről érkeztek. Geopolitikai értelemben ehhez a térséghez tartozik Marokkó, Algéria és Tunézia, továbbá Líbia és Mauritánia. Az itt élők életét az iszlám gyakorlása mellett a babonák és a hagyományok határozták meg, ezért nehezen értik meg és kevésbé fogadják el a modern nyugati világot. A második és harmadik generáció tagjai már Franciaországban születtek, franciául beszélnek és gondolkodnak. A közel-keleti vagy észak-afrikai országokból érkező imámok (vallási előljárók, szellemi vezetők) viszont nem beszélnek franciául, nem ismerik az országot és a nyugati kultúrát. A tanításokat és a muszlim hagyományok megőrzésének fontosságát az anyanyelvükön, arabul hirdetik. Szerepük és tevékenységük meghatározó, ugyanis az európai keresztény értékekkel szemben álló tradicionális muszlim identitás erősítésével nehezíthetik az integrációs folyamatokat.

A migrációt szabályozó törvények Franciaország gazdasági és politikai törekvéseitől függően folyamatosan változtak. Az 1974 és 1980 között hatalomra került francia kormány törvényi eszközökkel és különböző szankciókkal (például kitoloncolás) próbálta ellenőrzés alatt tartani és megállítani a migrációs hullámot. Az intézkedések nem vezettek eredményre, ezért az illegális bevándorlás visszaszorítását és az országba legálisan belépők integrálását határozták meg fő célként. A francia kormány folyamatosan dolgozott az integrációs problémák megoldásán, és hosszú idő óta tartotta a kapcsolatot az iszlám közösségi imahelyek vezetőivel és a párizsi nagymecsettel.

Ezek viszont nem képviselték az országban élő muszlimok összességét, ami azt eredményezte, hogy a kommunikáció és az együttműködés megvalósult, de az iszlám lakosság csak egy részét érte el. A muszlimok egységes és legitim módon történő képviseletének megvalósítása érdekében Franciaország vezetői 1999-ben egyeztetéseket kezdeményeztek a három legnagyobb muszlim szövetséggel, 5 nagy független mecset imámjaival és a szakterület képviselőivel. A folyamat eredményeként 2003-ban megalakult a Muszlim Vallás Francia Tanácsa, így a kormány hivatalosan is elismerte az iszlám jelenlétét Franciaországban (Szűcs 2011).

A 2000-es évek elején a francia vezetők az állam semlegességét, az emberek egyenlőségét hangsúlyozták, ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel. Ennek a direktívának a következménye a 2004-ben a Nemzetgyűlés által 494 „igen” szavazattal és 36 „ellenszavazattal” elfogadott és kiadott vallási jelképek viseléséről szóló törvény (SZAJBÉLY 2004: 7). A törvény a közoktatási intézményekben megtiltotta minden olyan jelkép viselését, amely feltűnő módon fejezi ki a tanuló vallási hovatartozását. A miniszteri körlevél példaként említette a muszlim fejkendőt, a kipát és a nagyméretű keresztet (KOLTAY 2015: 8–9). A cél egyértelműen az volt, hogy ne a francia jog és társadalom alkalmazkodjon a megváltozott körülményekhez, hanem a különböző vallási közösségek alkalmazkodjanak Franciaországhoz. A törvény mindenkire vonatkozott, de a muszlimokat hangsúlyosabban akadályozta a kulturális identitásuk kifejezésében. A kialakult feszültséget tovább fokozta, hogy a francia lakosság egyre kevésbé tolerálta az iszlám vallással járó életmódbeli különbségek állandó jelenlétét. Ennek ellenére kijelenthető, hogy a muszlimok többsége vallási és kulturális szokásaikkal együtt beilleszkedett a francia társadalomba.

A francia-iszlám együttélést számos, a társadalom stabilitását veszélyeztető és nemzetbiztonsági kockázatot jelentő esemény kísérte, különösen az európai migrációs válság tetőzését követő időszakban. Az iszlamista terrorista sejtek több támadást hajtottak végre Franciaországban és szerte Európában. A merényletek következményeként a legtöbb európai ember a radikalizmus és a terrorizmus szó hallatán az iszlámra asszociál. Az ilyen jellegű téves közgondolkodás leginkább a súlyosabb támadások után kialakuló érzelmi és lélektani folyamatok következtében alakult ki. A terrorizmus és a vallási szélsőségesség nem egyenlő az iszlámmal. Az empirikus adatok viszont azt támasztják alá, hogy a jelentősebb számú muszlim közösségekben nagyobb az esélye a radikális, erőszakos módszereket alkalmazó szerveződések megjelenésének.

A szakirodalomban a radikalizmusra vonatkozóan számos különböző definíció található. A Dán Biztonsági és Hírszerző Szolgálat (Danish Security and Intelligence Service) által alkotott fogalom szerint: „olyan folyamat, amelynek során egy személy egyre nagyobb mértékben elfogadja a nem demokratikus vagy erőszakos eszközök, akár a terrorizmus alkalmazását egy adott politikai vagy ideológiai cél elérése érdekében” (SCHMID 2013: 21).

A radikalizálódás különböző fázisokból álló hosszabb folyamat eredménye. Az első szakasz az egyén nyitottsága a szélsőséges gondolkodásra, majd ezt követi a radikális csoportokkal történő kapcsolatfelvétel. A harmadik fázis a hit, a meggyőződés folyamatos erősítése, majd az utolsó szakaszban megvalósul a terrorista életforma tudatos elfogadása, amikor is az egyén már készen áll a támadások megszervezésére, végrehajtására. A motivációk között központi szerepe van a társadalmi perifériára szorult muszlim fiatalok identitáskeresésének. A folyamatot tovább gyorsíthatják olyan aktuális impulzusok, mint a munkahely elvesztése vagy egy hozzátartozó halála vallási háttérű esemény során, illetve az iszlám világot érintő konfliktusok (KIS-BENEDEK 2016). Léteznek deradikalizációs és rehabilitációs programok, de azok hatékonyságát jelentős mértékben csökkenti a szélsőségessé vált egyének életét kísérő kettősség.

A nyugati hagyományokra támaszkodó európai országokban akarnak élni, érvényesülni, de ellenséggént tekintenek a befogadó társadalom nem muszlim hit szerint élő közösségeire (BÉRES 2016). A franciaországi radikális iszlám mozgalmat jelentős mértékben befolyásolta az Irakban 2014. június 29-én kikiáltott kalifátus és az Iszlám Állam

megjelenése. Erős motivációt jelentett az útjára induló dzsihád, amely egyéni kötelezettséggként határozta meg a nyugati világ elleni háborút. A szervezet 2014 második felében és 2015 elején stratégiai területeket vont a felügyelete alá a Közel-Keleten. A szervezet pozíciószerezési hitet és lendületet adtak az iszlám világnak, nemcsak Irakban, Szíriában és a környező országokban, hanem Ázsiában, Európában és Afrikában is.

A migrációs válság során és az azt követő években több százezer muszlim migráns érkezett Európába, jelentős részük pedig Franciaországban telepedett le. Olyan személyek is bejutottak az európai országokba, akik már az anyaországukban radikalizálódtak, és fegyveres konfliktusokban szerzett tapasztalattal rendelkeztek. A háborús környezetben szerzett traumák a fiatal muszlimokat érzékenyebbé tették, a befogadó országokban megélt további személyes kudarcok pedig könnyen a radikális eszmék irányába terelték őket. A szélsőséges nézetek elfogadásával új célokat kaptak, és ezzel párhuzamosan fel erősödtek a már meglévő feszültségek a nyugati társadalmak irányába. Nem törvényszerű következmény, de a folyamat megteremti annak a lehetőségét, hogy fiatal muszlimok a terrorista életmódot válasszák. A radikális ideológiával szélesebb körök is azonosulhatnak, a terrorista sejtek azonban már sokkal zártabb és kisebb létszámú csoportokat alkotnak. Tevékenységüket, módszereiket a konspiráció jellemzi. A támadások megszervezése és végrehajtása komoly kapcsolatrendszert, taktikai tudást, valamint logisztikai és anyagi támogatást igényel, amely tényezők rámutatnak a terrorizmus elleni küzdelem komplexitására.

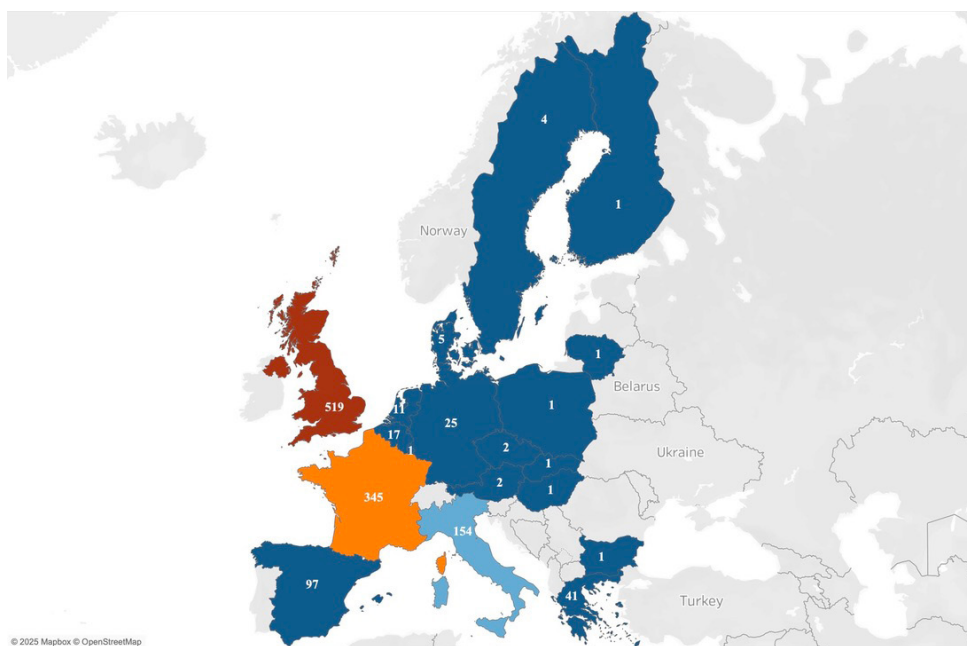
Terrorizmus Európában: tények és adatok

A bűnügyi statisztika a bűnözés mint társadalmi tömegjelenség egymást feltételező és egymással kapcsolatban álló jellemzőiről gyűjt információkat. Az adatok által megismerhetővé válik a regisztrált bűnözés terjedelme és struktúrája, a cselekmények dinamikája. Javasolt több éves trendeket áttekinteni, mert azok nagy valószínűséggel közelebb állnak a valósághoz, mint a rövidebb időszakok mutatói (KÓ 2020). A bűnözés tehát statisztikailag mérhető, így a bűnügyi statisztika az egyik összekötő kapocs a bűnözés elméleti megismerése és a rendőri felderítés között (NÉMETH 2020). Fontos azonban kiemelni, hogy a kriminálstatisztikai adatok csak az ismertté vált, regisztrált bűnelkövetések sajátosságaira képesek rámutatni. A bűnözés egésze minden bizonnyal magasabb arányú, vannak ugyanis olyan bűncselekmények, amelyek elkövetése nem jut a hatóságok tudomására (látens, rejtett bűnözés).

A tanulmány empirikus része elsősorban egy nyílt forrású adatbázisra, az Europol *Terrorism Situation and Trend Report*, azaz a Terrorizmus Helyzete és Tendenciái Jelentés (TE-SAT) által összefoglalt adatokra támaszkodik. Az Europol az EU bűnüldöző hatósága. Helyszíni támogatást ad a műveletekhez, valamint információs platformként működik. A szakismeretek uniós központja, közel 100 bűnügyi elemzőjével az egyik legnagyobb elemzési kapacitással rendelkező szervezet az EU-ban. Célkitűzései középpontjában a bűnüldözés és a terrorizmus hosszú távú vizsgálata áll. A minden évben kiadott TE-SAT-jelentés a szervezet stratégiai elemzésének egyik legmeghatározóbb dokumentuma. Az Europol szakértői készítik az EU-tagállamok, valamint a partnerszervezetek által továbbított és ellenőrzött információk alapján. Adatokat összegez az európai

terrorizmusról a bűnüldöző szervek, a politikai vezetés és a civil érdeklődők számára, továbbá azonosítja a terrorizmusellenes fellépés aktuális és lehetséges fejlődési tendenciáit. Jelen írásomban a TE-SAT 2015–2024 jelentéseket tekintem át.

Az adott évvel jelölt dokumentum átfogó képet ad az előző év merényleteiről és a terrorizmus elleni küzdelem eredményeiről. Megismerhető az Európában történt terrortámadások országos megoszlása, az elkövetésért felelős szélsőséges irányzat, valamint az aktuális terrorista trend. A jelentés betekintést ad a nyomozó hatóságok, az ügyészségek és a bíróságok működésének eredményességi mutatóiba, a terrorizmus miatt történt letartóztatások és bírósági ítéletek statisztikai adatain keresztül. Meg lehet határozni továbbá, hogy éves viszonylatban melyik radikális mozgalom jelentette a legnagyobb fenyegetést a kontinens országai számára. A következőkben bemutatom a 2014 és 2023 között történt terrortámadások legfontosabb jellemzőit, majd következtetéseket fogalmazok meg az egyes részterületek vonatkozásában. A 2. ábrán látható a merényletek országos megoszlása.

2. ábra: Terrortámadások Európában 2014–2023
 Forrás: Europol (2015–2024) alapján a szerző szerkesztése

A legtöbb támadás az Egyesült Királyságban (42%), Franciaországban (28%), Olaszországban (13%) és Spanyolországban (8%) történt, tehát a merényletek 91%-a az említett régiókhoz köthető. A terrorcselekmények közel egyharmada a francia nemzetet érintette. Az európai migrációs válság legkritikusabb periódusában a nemzetbiztonsági szolgálatok és bűnüldöző szervek számára komoly kihívást jelentett a szélsőséges iszlámmal kapcsolatba hozható személyek, csoportok megfigyelése, a támadási műveletek előkészületeinek

a felderítése, megszakítása. A jelenséget kísérő folyamatok kiemelt szintű leterheltséget jelentettek az érintett nemzetek kormányzati szerveinek, katonai szervezeteinek. A Magyar Rendőrség napi szinten látott el migrációval kapcsolatos biztosítási feladatokat a közrend és a közbiztonság fenntartása mellett, a Magyar Honvédség pedig a határvédelemben és a humanitárius segélyezésben vállalt jelentős szerepet.

A legtöbb merénylet az európai bevándorlási hullám első éveiben, az Iszlám Állam közel-keleti térnyerése után következett be. Új terrorista sejtek szerveződtek, amelyek műveleti kapacitással rendelkeztek. A sorozatos, jellemzően az Iszlám Állam nevében elkövetett merényletek szinte egész Európát félelemben tartották. A 2015. november 13-i párizsi terrortámadás elkövetési módszere és az okozott károk mértéke (137 halálos áldozat, 413 sérült) egyértelművé tette, hogy az iszlamista terrorizmus új szintre lépett a kontinensen. A 2016. július 14-én Nizzában történt merénylet (87 halálos áldozat, 307 sérült) pedig egy új támadási módra hívta fel a figyelmet. A nizzai, gépjárművel végrehajtott terrortámadás után újra kellett értelmezni a tömegtartózkodási helyek és a rendezvények biztonságának a megszervezését, a védelmi képességek növeléséhez szükséges erőforrások meghatározását.

A terrorszervezetek rendkívül hatékonyan használták az online propagandát és a közösségi médiát a nézeteik terjesztésére, toborzásra. Időközben a terrorizmus elleni küzdelem szervezetei különböző megállapodásokat kötöttek a közösségimédia-cégek képviselőivel, így a terrorista tartalmak fokozott figyelmet kaptak és egy jelentős részük törlésre került. Radikális körökben a kommunikáció a bonyolultabb technikai eljárásokkal felderíthető, titkosítással rendelkező üzenetküldő alkalmazásokra, online fórumokra és videójáték-platformokra tolódott át.

A vizsgált időszakban a hagyományos terrorista módszerek mellett (*improvised explosive device* [IED], házi készítésű robbanószerkezet, kézi lőfegyverek) megjelentek a késések és a korábban említett, gépjárművel elkövetett gázolások. Mindkét módszert magányos elkövetők alkalmazták. Az említett támadási módok kiemelt kockázatot jelentenek a terrorizmus elleni küzdelemben. Az elkövetők radikalizálódása történhet egyéni szinten, spontán időpontban, így a merénylet kezdő momentumáig a személyük és a tevékenységük rejtve marad a hatóságok előtt. Az európai merényletek közös jellemzője volt a puha célpontok elleni gátlástalan végrehajtás. A 2. táblázat mutatja a terrortámadások éves előfordulási arányát.

2. táblázat: Merényletek száma Európában és Franciaországban 2014–2023

Támadások	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Összesen
Európa	201	211	142	205	129	119	57	15	28	120	1227
Franciaország	52	73	23	54	30	7	15	5	6	80	345

Forrás: Europol (2015–2024) alapján a szerző szerkesztése

A merényletek száma 2014 és 2017 között volt kiemelkedően magas, 2018-ban viszont a korábbi négy év átlagához képest több mint 30%-kal csökkent az előfordulási arányuk. 2019-ben a bűnüldöző szervek hatékonyabb működésének köszönhetően tovább csökkent, 2020-ban, 2021-ben és 2022-ben pedig minimalizálódott a terroristák által elkövetett bűncselekmények száma. A tendencia nagy valószínűséggel a Covid-19-járvánnyal és az azt kísérő intézkedésekkel van összefüggésben. Az utazási korlátozások nem csupán a külföldi harcosok Európába történő visszatérését akadályozták, hanem a kontinensen tartózkodók mozgását is lehetőségeit is leszűkítették. A társadalmi elszigeteltség és az online térben eltöltött hosszabb időtartamok kombinációja viszont növelték a szélsőséges propaganda és a terrorista tartalmak jelentette kockázatokat, különösen a fiatalok és a kiskorúak körében.

A vilájárvány során kialakult körülmények és élethelyzetek tovább súlyosbították a már meglévő mentális problémákat, ami potenciálisan erőszakos cselekményeket idézett elő az arra hajlamos egyéneknél. A Covid-19-ellenes és kormányellenes szélsőségeség igaz, nem sorolható a hagyományos terrorista tevékenységekhez, de néhány EU-tagállamban és nem uniós országban is megjelent. A radikális eszmék megnyilvánulási formái a fenyegetések és az online terjesztett gyűlöletbeszédnek voltak, továbbá bizonyos esetekben az erőszak alkalmazása is előfordult. 2023-ban az előző évekhez képest ismét magasabb esetszámok figyelhetők meg. A legtöbb támadást (70) szeparatista csoportok hajtották végre, de nagyon fontos megjegyezni, hogy azok nem jártak sem sérültekkel, sem halálos áldozatokkal. Hasonlóan az erősödő jobboldali mozgalmakhoz, amelyek reagáltak az Európába érkező muszlim bevándorlók jelenlétére, a legtöbb megmozdulásuk viszont nem okozott komolyabb károkat.

Az Európát jellemző gazdasági, társadalmi és politikai környezet megteremtette a terrorista és más erőszakos szélsőséges narratívák, illetve az összeesküvés-elméletek terjedését. A kialakult általános bizonytalanság egyre több embert terelt a szélsőséges nézetek irányába, amely mellett a Hamász 2023. október 7-én támadást hajtott végre Izraelben. Az izraeli katonai válasz nemcsak Gázában, hanem az egész világon társadalmi feszültségekhez és az antiszemita, valamint a muszlimellenes retorika térnyeréséhez is vezetett. A terrorista csoportok új követők toborzására, propaganda terjesztésére használták a szituációt, a potenciális magányos elkövetőket támadásokra ösztönözték. 2023-ban fiatal felnőttek és kiskorúak is részt vettek támadások tervezésében, terrorista propaganda előállításában és erőszakra való felbujtásban. Aktívan toboroztak sebezhető, érzékeny fiatalokat, a magányos elkövetők pedig gyakran olyan fiatal egyének voltak, akik online közösségekbe szerveződve találkoztak az erőszak hirdetésével. Komoly figyelmet érdemel, hogy a szélsőséges csoportok képesek integrálni stratégiai rendszerükbe a digitális technológia legújabb fejlesztéseit (például mesterséges intelligencia), nehezítve ezzel a bűnüldöző szervek felderítési hatékonyságát.

A TE-SAT-jelentések részletesen foglalkoznak az ismert szélsőséges irányzatokkal. A radikális iszlám csoportok mellett több mozgalom is követett el terrortámadásnak minősített erőszakos cselekményt Európában. A 3. táblázat ismerteti az európai támadásokért felelős irányzatok aktivitását éves viszonylatban.

3. táblázat: Európai terrortámadások ideológia szerint 2014–2023

Ideológia	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Összesen
Radikális iszlám	2	17	13	33	24	21	14	11	6	14	155
Szélsőbal	13	13	27	24	19	6	25	1	18	32	178
Szélsőjobb	–	9	1	5	1	26	4	3	4	2	55
Szeparatista	67	65	99	137	83	57	14	–	–	70	592
Egyéni	1	–	–	–	1	3	–	–	–	–	5
Nincs megadva	118	107	2	6	1	6	–	–	–	2	242
Összes	201	211	142	205	129	119	57	15	28	120	1227

Forrás: Europol (2015–2024) alapján a szerző szerkesztése

A merényletek mindössze 13%-a köthető az iszlám szélsőségesekhez. Érdeemes megemlíteni, hogy a viszonylag magas számú spanyolországi szeparatista (48%), valamint a főként Görögországban és Olaszországban aktív szélsőbal (15%) mozgalmak tevékenysége nem járt halálos áldozatokkal, sérültekkel. A jelentősebb károkat okozó iszlamista terrortámadások elkövetési ideje alapján (például 2015 Párizs, 2016 Nizza) feltételezhető lenne, hogy az elkövetők az európai migrációs válság során, különösebb ellenőrzés vagy regisztráció nélkül jutottak be a kontinensre, majd Franciaországba. Rendelkezésre állnak azonban olyan adatok, amelyek szerint a támadások elkövetői köre jellemzően a legálisan letelepedett muszlimok fiatalabb generációi és az országba legálisan belépett radikálisok közül kerültek ki (LAUFER 2017).

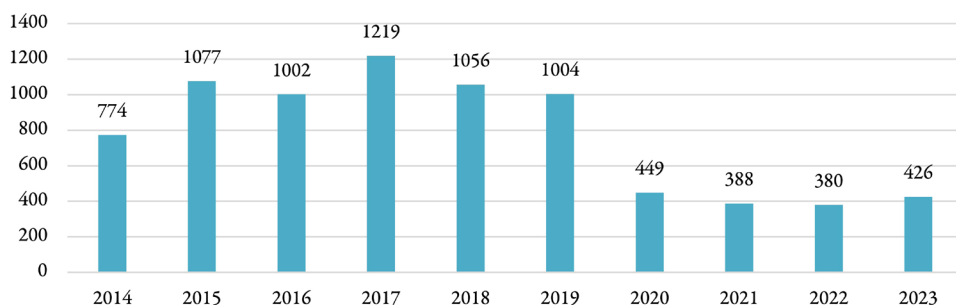
Ezt támasztja alá, hogy a párizsi terrortámadás egyik elkövetője Salah Abdeslam Brüsszelben született és ott is élő francia állampolgár, a nizzai merényletet pedig a tunéziai származású Mohamed Salmene Lahouaiej-Bouhlel követte el, aki 2005 óta Nizzában élt. A radikális iszlám által végrehajtott merényletek kiemelt kockázataira az áldozatszámok alakulásának statisztikai adatai mutatnak rá leginkább. A halálos áldozatok száma egyértelműen elkülöníti az iszlám szélsőségeket az egyéb mozgalmaktól. A 4. táblázatban látható, hogy a végrehajtott terrorcselekmények évente hány halálos áldozattal jártak.

4. táblázat: Áldozatszámok alakulása a merényletek során Európában 2014–2023

Áldozatok (fő)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Összesen
Halálozások	4	151	142	68	13	10	21	2	4	6	421
Radikális iszlám	4	150	135	63	13	10	12	2	2	6	397

Forrás: Europol (2015–2024) alapján a szerző szerkesztése

A halálos áldozatok 94%-a iszlamista terrortámadásban vesztette életét. Az is önmagáért beszél, hogy az összes áldozat 53%-a (223), azaz több mint fele a korábban már több alkalommal említett párizsi és nizzai merényletkez köthető. Franciaországban a radikális iszlám által elkövetett merényletekben 258 fő vesztette életét, amely az európai terrorcselekmények halálos áldozatainak 61%-a. A 3. ábrán bemutatom a letartóztatások éves megoszlását.

3. ábra: Letartóztatások terrorista bűncselekmények miatt Európában 2014–2023

Forrás: Europol (2015–2024) alapján a szerző szerkesztése

A sorozatos merényletek után a terrorizmus elleni küzdelem szervezetei nagy erővel kezdtek meg az elkövetők kilétének megállapítását, elfogását. A korábbi évekhez képest a nemzetbiztonsági szolgálatok és a bűnüldöző szervek közötti együttműködés területén komoly előrelépések történtek, ami a letartóztatások és a bírósági ítéletek számában is megmutatkozott. A legtöbb kényszerintézkedés 2014 és 2019 között történt, amikor még viszonylag magas volt a terrorcselekmények száma. A 2020–2023-as években a letartóztatások száma 60%-kal csökkent az előző 6 év átlagához képest. Az 5. táblázat részletesebb adatokat mutat be a letartóztatásokkal kapcsolatban.

5. táblázat: Letartóztatások terrorista bűncselekmények miatt ország és ideológia szerint Európában 2014–2023

Tagállamok	Radikális iszlám	Szélsőbal	Szélsőjobb	Szeparatista	Nincs megadva	Összesen
Ausztria	319	11	1	9	2	342
Belgium	380	7	9	2	305	703
Bulgária	90	–	1	–	5	96
Ciprus	8	–	–	–	–	8
Csehország	5	5	1	1	6	18
Dánia	62	–	2	3	4	71

Tagállamok	Radikális iszlám	Szélsőbal	Szélsőjobb	Szepara- tista	Nincs megadva	Össze- sen
Egyesült Királyság	–	–	–	–	1388	1388
Észtország	4	–	–	–	–	4
Finnország	17	–	7	–	–	24
Franciaország	2192	27	130	187	6	2542
Görögország	32	85	5	2	11	135
Hollandia	214	–	25	6	21	266
Horvátország	–	–	2	–	2	4
Írország	44	–	6	108	11	169
Lengyelország	22	–	18	–	3	43
Litvánia	–	–	2	1	14	17
Magyarország	2	–	1	1	5	9
Málta	9	–	–	–	1	10
Németország	270	14	49	35	41	409
Olaszország	222	167	60	28	26	503
Portugália	5	1	–	2	–	8
Románia	29	–	–	–	1	30
Spanyolország	539	103	10	240	7	899
Svédország	22	–	1	1	–	24
Szlovénia	1	–	–	–	2	3
Összesítés	4488	420	330	626	1861	7725

Forrás: Europol (2015–2024) alapján a szerző szerkesztése

A szélsőséges irányzatok aktivitásáról ad képet, hogy a letartóztatások 58%-a radikális iszlám mozgalom tagjait érintette. Az összes intézkedés 33%-át Franciaországban rendelték el, amely arány jelentősen meghaladta az európai átlagot. Spanyolország (12%), Belgium (8%), Ausztria (7%) és Németország (6%) ügyészségei szintén jelentős számú kényszerintézkedést kezdeményeztek az iszlám szélsőségesekkel szemben. A szélsőbaloldali törekvések jellemzően Olaszországban és Görögországban, a szélsőjobb Franciaországban, Németországban és Olaszországban volt aktív. A szeparatista mozgalom tagjainak letartóztatása Spanyolországban, Franciaországban és Írországban volt jellemző, míg a „nincs megadva” kategóriában az Egyesült Királyságban fordultak elő a legnagyobb számban letartóztatások.

Az Egyesült Királyság területén történt 519 terrortámadásból mindössze 306-ot rendeltek hozzá szélsőséges irányzathoz. További 213 eseményt pedig az Europol elemzői a „nincs megadva” oszlopba rögzítettek az összefoglaló táblázatba. 1388 letartóztatás szintén az előbb említett minősítést kapta. Véleményem szerint nem reális és nehezen elképzelhető, hogy a támadások 41%-a, valamint a letartóztatások 100%-a nem köthető valamelyik szélsőséges mozgalomhoz. A jelenség hátterében politikai akaratot feltételezek, amivel részletesebben jelen tanulmányomban nem kívánok foglalkozni.

A büntetőjogi felelősségre vonás, a törvényi tényálláshoz rendelt szankciók kiszabása meghatározó eleme a terrorizmus elleni küzdelemnek. A terrorcselekmény elkövetése és finanszírozása szinte minden európai országban szigorú büntetési tételekkel jár. A 6. táblázat a bíróságok által meghozott ítéletek számszerű adatait foglalja össze.

6. táblázat: Bírósági ítéletek ország és ideológia szerint 2014–2023

Tagállamok	Radikális iszlám	Szepara- tista	Szélsőbal	Szélsőjobb	Nincs megadva	Össze- sen
Ausztria	281	7	4	–	3	295
Belgium	832	16	–	17	8	873
Ciprus	1	–	–	–	–	1
Dánia	45	12	–	–	1	58
Egyesült Királyság	–	–	–	–	221	221
Franciaország	791	99	1	46	9	946
Görögország	2	–	165	–	–	167
Hollandia	279	17	2	6	11	315
Litvánia	2	3	–	1	16	22
Németország	307	56	23	68	2	456
Olaszország	116	–	26	1	2	145
Portugália	6	–	–	–	–	6
Románia	6	–	–	–	–	6
Szlovénia	2	–	–	–	2	4
Spanyolország	286	645	24	6	10	971
Svédország	21	1	–	–	1	23
Összesítés	2977	856	245	145	286	4509

Forrás: Europol (2015–2024) alapján a szerző szerkesztése

A terrorizmus miatt indított bírósági eljárások száma 2014 és 2023 között meghaladta a 4500-at. Az ügyek éves eloszlása viszonylag kiegyensúlyozott volt. 2014-ben 198, 2015-től 2019-ig 573, 2020 és 2023 között évente átlagosan 407 eljárás jutott bírósági szakaszba. A 2019-et követő 3 évben a terrortámadások száma 80%-kal csökkent, azonban a bírósági eljárások száma csupán 30%-kal. Az adatok alakulása nagy valószínűséggel a hatékonyabb terrorizmus elleni fellépéssel magyarázható. A szélsőségesé váló egyéneket már az előkészületi fázisban, a támadási műveletre történő felkészülés során elfoghatták és eljárás alá vonhatták. Így a merényletek előfordulási arányának a jelentős mértékű csökkenése mellett is viszonylag magas maradt a bírósági eljárások száma.

Az iszlamista terrorizmus miatt kiszabott szankciókat Belgiumban és Franciaországban, valamint azokban az európai országokban alkalmazták a legtöbbször, ahol nagyobb létszámú muszlim populáció él. A tapasztalatok azonban azt támasztják alá, hogy a vallási indíttatású, meggyőződés alapján cselekvő elkövetőknél a törvény visszatartó ereje kevésbé érvényesül. A szeparatista mozgalmak tagjait főként Spanyolországban, a szélsőbal képviselőit Görögországban ítélték el a legtöbb alkalommal. A szélsőjobb szerveződésekhez tartozó személyekre Németországban és Hollandiában, a „nincs megadva” kategóriába sorolt egyénekre jellemzően az Egyesült Királyságban szabtak ki büntetéseket terrorizmus miatt. A kihirdetett 4509 bírósági határozat közül 3835 (85%) zárult büntetés kiszabásával, 674 (15%) esetben pedig felmentő ítélet született. Ezek az arányok arra engednek következtetni, hogy a nyomozó hatóságok, az ügyészségek és a bíróságok munkája eredményes volt.

Kijelenthető, hogy az iszlám szélsőségeket érintő ítéletek alkották a terrorizmussal összefüggő bűncselekmények elkövetéséért kiszabott büntetések 66%-át. Az Európában aktív radikális iszlám csoportok tagjai ellen indított eljárásokban az ítéletek közel 27%-át, az összes ítélet 21%-át francia bíróságok hozták meg, amely adat – a korábbi megállapításokkal megegyezően – alátámasztja Franciaország kiemelt szerepét. A korábbi évekhez képest eredményesebb terrorizmus elleni stratégiáknak köszönhetően számos, terrorcselekmény elkövetéséért elítélt, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatok és a nyomozó hatóságok által korábban már szélsőségesként regisztrált személy jelenleg is börtönbüntetését tölti, vagy kiutasították az adott országból.

Összegzés

Tanulmányomban Franciaország és az iszlám kapcsolatát tekintettem át, a muszlim bevándorlás demográfiai következményei, valamint az iszlamista terrorizmus közötti összefüggések ismertetésén keresztül. Az európai iszlám populáció jelentős mértékű növekedése számos társadalmi feszültséghez vezetett. A 2015-ös bevándorlási hullámmal érkezők megerősítették az iszlám pozícióját Európában, az Iszlám Állam közel-keleti sikerei és hatékony propagandatevékenysége pedig motivációs tényezőt jelentett a szélsőségesekre hajlamos szerveződések és magányos elkövetők számára. Az események hatásának következménye Franciaország történelmének két legsúlyosabb terrortámadása és számos további merénylet Európában. Az elmúlt tíz év terrorizmusát összefoglaló TE-SAT-jelentések adatai arra engednek következtetni, hogy a radikális iszlám által elkövetett

merényletek magasabb szintű fenyegetést jelentettek, mint az ismert, további szélsőséges irányzatokhoz köthető támadások.

A kereszténység és az iszlám történelmi ellentéte mindkét fél életét és gondolkodását meghatározza, ezért az együttélés nehézségeinek bizonyos formáival a jövőben is számolni kell (FISCHL 2010: 50). Franciaország nincs könnyű helyzetben. Egyszerre kell megőriznie az európai hagyományokra és keresztény értékekre támaszkodó nemzeti identitását, miközben egy olyan vallási közösségnek is otthont kell adnia, amelynek tanításai nem, vagy csak nehezen egyeztethetők össze a nyugati kultúrával.

Felhasznált irodalom

- BÉRES János (2016): Muszlim radikalizmus Nyugat-Európában. *Felderítő Szemle*, 15(4), 5–31.
- BODA József (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest, Dialóg Campus. Online: https://real.mtak.hu/153920/1/743_Rendeszettudomanyai_Szaklexikon_e_2020_04_28_.pdf
- DROUHOT, Lucas – SIMON, Patrick – TIBERI, Vincent (2023): *Religious Diversity in France: Intergenerational Transmissions and Practices by Origins*. Insee. Online: <https://www.insee.fr/en/statistiques/7342918>
- Európai Tanács (2025): *Migrációs áramlások: keleti, középső és nyugati útvonal*. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/infographics/migration-flows-to-europe/>
- Europol (2015–2024): *European Union Terrorism Situation and Trend Report*. Online: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report>
- FISCHL Vilmos (2010): Az iszlám és a Nyugat. *Hadtudományi Szemle*, 3(3), 47–53. Online: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00017/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2010_3_047-053.pdf
- Insee [é. n.]: *Demography – Population at the Beginning of the Month – France (including Mayotte since 2014)*. Online: <https://www.insee.fr/en/statistiques/serie/001641607#Tableau>
- Insee (2024): *L'essentiel sur... les immigrés et les étrangers*. Online: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/3633212#-tableau-infographie>
- KETTANI, Houssain (2010): Muslim Population in Europe: 1950–2020. *International Journal of Environmental Science and Development*, 1(2), 157–160. Online: <https://doi.org/10.7763/IJESD.2010.V1.29>
- KIS-BENEDEK József (2016): *Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus*. Budapest: Zrínyi.
- KOLTAY András (2015): A vallási ruházat és jelképek viselésének korlátai – fejkendők és keresztek. *Acta Humana – Emberi Jogi közlemények*, 3(3), 7–33. Online: <https://real.mtak.hu/98829/1/ActaHumanacikk.pdf>
- KÓ József (2020): Bűnözési statisztika Magyarországon és a nemzetközi szinten. In BARABÁS Andrea Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest: Akadémiai–Ludovika, 351–368.
- LAUFER Balázs (2017): Migrációs státuszkérelmezők esetében felmerülő lehetséges nemzetbiztonsági és terror kockázatok. *Terror & Elhárítás*, 6(3), 76–77. Online: https://epa.oszk.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_067-107.pdf
- MÁTYÁS Szabolcs (2020): *Bűnözésföldrajz*. Debrecen: Didakt. Online: https://real.mtak.hu/90113/1/Matyas%20Szabolcs_Bunozesfoldrajz.pdf
- MÁTYÁS Szabolcs (2024): *Crime Geography*. Oradea: Editura Universităţii din Oradea. Online: https://real.mtak.hu/204407/1/Crime_Geography_MatyasSzabolcs.pdf

- NÉMETH Zsolt (2020): A kriminológia helye és szerepe a tudományok rendszerében. In BARABÁS Andrea Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest: Akadémiai–Ludovika, 39–54. Online: <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/16116>
- SCHMID, Alex P. (2013): *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. ICCT Research Paper. Online: https://icct.nl/sites/default/files/import/publication/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013_2.pdf
- SZAJBÉLY, Katalin (2004): A vallási jelképek viseléséről szóló törvény Franciaországban. *Jogelméleti Szemle*, 5(4). Online: https://epa.oszk.hu/05200/05288/00020/pdf/EPA05288_jogelméleti_szemle_2004_4_10.pdf
- SZALONTAI Gábor (2015): Az iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai I. *Felderítő Szemle*, 14(2), 79–89. Online: <https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/2015-2.pdf>
- SZÜCS Anita (2011): „Szabadság, egyenlőség, testvériség” és a rasszizmus: muszlimok Franciaországban. *Grotius*, 5(29), 61. Online: <https://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=QNDIMO>